

tén és tiszta lelkiismerete sugallatára válaszolgat a kérdésekre. Hogy miért érné ekkora lelki sokkhatás? Mert ezúttal egy szellemileg olyanira érett író nyitja fel a szemét önnönmagára, hogy még *gurult*, mestert, tanítót sem kell segítségül hívnia. Még ha a szellemi születés nagyobb fájdalommal jár is, mint a testi. Különösen olyankor, amikor már negyven, ötven vagy hatvan év van az eszmélő euro-amerikai mögött, aki most meggyőződhet eddigi öntudatának, önmagáról alkotott fontosság-tudatának szinte embrionális állapotáról. S arról, hogy a legszebb éveit, az ébredező, a beérő és a teljes életerőben pompázó testiség éveit, azaz *tantrista* minősítéssel, „a nemiség érintetlen hatalmát és erejét”, oktanul és visszavonhatatlanul eltékozolta, még kifejlődése előtt megsemmisítő könnyelműséggel kiélte, elpazarolta, szétforgácsolta. S tette ezt lelketlenül és önmagával kegyetlenül, tudatlanul, egy másilyn, anyagi eredetű tudás, vagyonhalmozás és a mindenáron való haszonelvűség fontosságos hitében és ígézetében, a technikai civilizáció végtelenül sivár megteremtésében. Ezzel párhuzamosan pedig elherdálta egyéni boldogságát a leginkább előmozdítani képes egészséges és természetes nemisége kínálgató lehetőségét. Ezért nem tud most tartózkodni, ezért nem ismer önfegyelmet, kitartást, ezért tolakszik szüntelen gyermeki kíváncsisággal és izgága, rosszul irányított akarattal. S a hímnem és a nőnem közötti, elsődlegesen nemi vonatkozású különbségeket is ezért törli el felületes emancipációval, álegyenlőséggel.

VESZTEG Ferenc

A KÜLPOLITIKA MINT ÉRDEKES OLVASMÁNY

Miloš Minić: *Nemzetközi témák*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1986

A világ lefelé rohan a lejtőn — hangzik az egyik lényegbe vágó megállapítás a Vajdaság KSZ TB politikai tanulmányi és marxista oktatási központjának gondozása után a Forum megjelentette könyvben, mely tavaly a könyvpiac egyik érdekes újdonsága volt. A felszólalások, cikkek gyűjteményét az tette érdekes olvasmánnyá, hogy Miloš Minić, Tito közeli munkatársa, a jugoszláv külpolitika egyik kialakítója és évekig gyakorlati végrehajtója szokatlanul kötetlen formában szólt külpolitikánk alakításának kulisszatitkairól, olyan álláspontokról, amelyekről még a tájékozottabb újság-olvasó sem igen értesülhetett, értékelésekről, amelyek számtalan, legtöbbször

bizalmas anyag feldolgozásával készültek, véleményekről, amelyek szókimondásuk és őszinteségük miatt nem mindig kerülhettek a sokszor taktikázásra kényszerülő napi sajtóba.

A három kötetből készült egykötetnyi magyar válogatás kissé leszűkíti ezt a gazdag anyagot. Elsősorban a nagyobb horderejű, tartósabb értékű és gondosabb megfogalmazású fejtegetéseket tartalmazza. A közvetlenség viszont gyakran éppen a kötetlenebb, egy-egy alkalomra szánt, az álláspont kialakítása közben elhangzott fejtegetés erénye volt. Kevésbé kaphattak benne helyet azok a fejtegetések, amelyek a titói nemzedék útját villantották fel, jelezve, milyen nehézségekkel

kellott megbirkózni fejlődésünk előző szakaszaiban; hogyan tett gigantikus erőfeszítést az új Jugoszlávia külpolitikájának és ezzel összhangban a világot formáló új erőnek, az elnemkötelezettségnek a kialakítására; hogyan érvényesült ez a hatalmas elméleti és gyakorlati erőfeszítés eredményeként megszülető, a konkrét helyzetben formálódó politika, abban a korszakban, amikor Jugoszlávia Tito révén élvonalban álló világpolitikai tényező volt. Tito egyetlen év alatt ellátogatott a Biztonsági Tanács mind az öt állandó tagjához, szavára mindenütt odafigyeltek, vezető egyénisége volt a feltörő, mind tömegesebbé váló elnemkötelezettségnek. De olvashatunk arról is, hogyan éli át ez a nemzedék Jugoszlávia nemzetközi szerepének némi gyengülését, minek során Milićić is kiszorul a jugoszláv külpolitika közvetlen irányítói közül. És ez nem is csak Tito halálának következménye. Közrejátszik a nemzetközi helyzet változása is, hiszen a szuperhatalmak közti versengés és alkudozás sajátos szövevényének új korszakában általában kevesebb tere marad az elnemkötelezettségnek, különösen akkor, amikor ez a szövevény az el nem kötelezett országok közti viszonyt is megmegerzei, oda vezetve, hogy napjainkban úgyszólván minden vizsály, mindenképpen minden fegyveres összecsapás el nem kötelezett országok között zajlik.

Nemcsak objektív oka van az ilyen leszűkülésnek, hogy egy kötetbe nem fér bele három, hanem szubjektív okok is léteznek. Ízelítőt azonban így is kapunk Miloš Milićić közvetlen részvételéből a jugoszláv külpolitika formálásában. Szabadabb véleménynyilvánításából a nagy világválságoktól — a kambodzsai, vietnami, afganisztáni, lengyelországi stb. válságról — a szomszédos országok — elsősorban Albánia és Bulgária — iránti viszonyon át egész a találgatásokig, hogy mi lesz Jugoszláviában Tito halála után. De olvashatunk a belső dilemmákról is: „A felelős tisztségeket betöltő személyiségeink egyikénél-másikánál tétovázás volt tapasztalható: vajon az elnemkötelezettség mozgalmának nem

tulajdonítunk-e túlon túl nagy jelentőséget Jugoszlávia nemzetközi helyzetének szempontjából.” Annak ízgató boncolgatásából, hogy hazánk belső nehézségei mennyiben nehezítik meg külpolitikai tevékenységünket: „Az ország, amely képtelen legyőzni nehézségeit, elveszíti tekintélyét, befolyását a világban, gyengíti biztonságát és veszélybe sodorja függetlenségét.”

A szűkülés ellenére érvényesülhet Miloš Milićić álláspontja a kötet két központi kérdésében: az elnemkötelezettséggel és a világ gazdasági nehézségeivel kapcsolatban. Az elnemkötelezettségbe, mint ismeretes, nemcsak Jugoszlávia gyakorlati tevékenysége épült bele, hanem a jugoszláv marxisták nagy erőfeszítése, hogy a mozgalom elméletét beépítsék a világ átalakításának, a mostani történelmi pillanatot magyarázásának marxista koncepciójába. Miloš Milićić e tekintetben nem törekszik olyan elmélyültségre, mint amilyen Edvard Kardelj és Lazar Mojszov munkásságát jellemzi, de a világot nyitott szemmel vizsgáló jugoszláv marxistaként ő sem mellőzheti e kérdések olyan vonatkozásait, amelyek beépülnek az elnemkötelezettség marxista elméletébe.

Olvassunk a világgazdasági válságról és annak a nemzetközi feszültség fokozására tett hatásáról. Miloš Milićić ugyanis elemzi ennek a válságnak minden vonatkozását. A fejlődés lelassulását: a fejlett nyugati országokban a hatvanas évek 6,2 százalékos növekedéséről 3 százalékra, a központi tervgazdálkodást folytató szocialista országokban 9,7-ről 7 százalékra, a fejlődő országokban pedig 7,3 százalékosról 5,8 százalékra csökkenéséről. A világereszkedelem visszaeséséről: az 1973. év előtti évi 10 százalékos növekedési ütem 1976-ban 6 százalékosra, sőt 1980-ban 1 százalékra és 1981-ben 0,0 százalékosra esett vissza. Ezzel kapcsolatban a fejlődő országok helyzetének rosszabbodásáról, főleg a nyersanyagának csökkenése miatt, de egyéb okok miatt is. Mindennek következménye, hogy lehetőségeik és rendszeres visszafizetési képességeik ha-

tárát is túllépve eladósodtak, csökkent a behozataluk, az életszínvonaluk stb.

Minić fejtegetései azért is figyelmet érdemelnek, mert megtudjuk, hogy a fejlődő országok súlyosbodó helyzete a fejlettek által kikényszerített konzervatív receptek következménye, és gyenge vigasz, hogy ezek a receptek a fejletteknél is csak illúziót szülnek. Szól a fejlődők ellenállásának lehetőségeiről, és arról is, hogy sem egy-egy országon belül, sem a nemzetközi közösségben nem alakul ki a megoldás koncepciója: „A jelenlegi helyzet jellemzője, hogy még senki sem talált kiutat a válságból, senki sem mutatott rá arra, milyen távlati politika segítségével lehet kilábalni” belőle. Végül ennek a fejtegetésnek igen értékes része a három negatív folyamat közöt-

ti összefüggés teljes feltérképezése: „Minden ország és az egész nemzetközi közösség számára létfontosságú három jelenség, három probléma között igen kifejezett kapcsolat és kölcsönhatás áll fenn: a világválságról és a világgazdasági fejlődés megtorpanásáról, valamint az új gazdasági világrend kiépítésének megtorpanásáról, továbbá a fegyverkezési verseny felgyorsulásáról van szó.”

Miloš Minić könyve megszeretteti a külpolitikát azokkal is, akik eddig legfeljebb a címetek olvasták a napilapokban, ízelítőt ad abból is, hogy ez a témakör mennyire izgalmas olvasmány, tanulmányozásra alkalmas téma lehet. De kordokumentumként is felbecsülhetetlen értékű.

BÁLINT István

A NIHILIZMUS KIHÍVÁSA

Mihailo Đurić: *Izazov nihilizma*. S. Mašić és M. Đurić kiadása, Belgrád, 1986

A belgrádi Perspektívák elnevezésű könyvsorozat legújabb darabjaként egy kivételesen izgalmas mű látott napvilágot: Mihailo Đurić *A nihilizmus kihívása* című tanulmány- és vitacikkgyűjteménye. A szerzőt nem kell külön bemutatnunk, hiszen összesen tíz eddig megjelent könyvéből jól ismerjük. A szociológia iránt érdeklődők számára szinte kötelező olvasmány Max Weberről szóló alapos monográfiája, behatóan foglalkozott az ógörög filozófia történetével is, *A világ megváltoztatásának utópiája* című könyve zseniális bevezetés a metafizikán túli gondolkodásba, Nietzsche-monográfiája pedig immár nemcsak nálunk, hanem az NSZK-ban is közkinccsnek számít.

Legújabb könyve szorosan kapcsolódik Nietzsche-értelmezéséhez és a hetvenes évek közepétől mostanáig megjelent nagyobb lélegzetű munkáihoz. A szerző az előszóban meg is jegyzi, hogy olyan alkalmi írások gyűjteményéről van szó, melyek nemcsak önmagukban érdekesek, hanem átfogó műveinek megértését is megkönnyítik. A kötetet az összegyűjtött, rövidebb tanulmá-

nyok, vitairatok és megemlékezések látszólagos tematikai tarkasága ellenére az teszi egységessé, hogy lényegében mindegyik mögött ugyanaz az alapkérdés húzódik meg: hogy a transzcendens világ összeomlása és a legnagyobb értékek elvesztése után — vagyis a nihilizmus korában — hogyan lehet még egyáltalán gondolkodni. Mert előtte hogy lehetett, az nyilvánvaló: a hagyományos metafizikai világszemlélet szerint az evilági lét teljes egészében a túlvilágitól függött, vagyis mindaz, ami időbeli és mulandó, az örök és változatlan régiókban gyökerezett. Az ember mindeddig a túlvilágba vetett hitben élt. Tekintetét a felső régiók, az ideák fénylő világa felé fordította, ez volt lelki nyugalmának biztosítója. Mióta azonban Nietzsche bejelentette az isten halálát, Đurić szerint az emberiség nagy bajba került, mert a történelmi tapasztalatok azt mutatják, hogy a transzcendens világ támasza nélkül az ember nem képes élni. Az isten halálából egyenesen következő nihilizmus tehát kihívást jelent az ember számára, hogy mégis